

евангелізаційних лідерів, обмін досвідом і поширення сучасних, привабливих для підліткової молоді, евангелізаційних форм роботи. Відтак, ця робота спрямована на формування молодого віруючого, адаптованого до співжиття в глобалізованому світі й секуляризованому суспільстві.

6. Загострюються протиріччя між принципом автономності окремо взятої громади і орієнтацією на побудову єпископальної моделі церковного життя, між принципом незалежності кожної громади як церкви та ідеєю централізації церковного життя. Однією із багатьох тенденцій є реакція на адміністрування з боку обласного і центрального керівництва, що частиною протестантських церков (баптистських, п'ятдесятницьких) розглядається як істотне обмеження прав окремих громад та їх обласних об'єднань. Окремими пасторами протестантських церков дається застереження про загрозу тоталітарного церковного клерикалізму.
7. В умовах тотального проникнення засобів, форм і методів функціонування протестантизму в західному світі відбуваються серйозні зміни, з одного боку, в напрямку прозахідної орієнтації українських пізньопротестантських громад і до певного розриву з національною духовною традицією. А з іншого, - до збереження самобутності українських витоків протестантизму і його спорідненості з національною духовністю. Відтак, відчутна тенденція українзації богослужінь, використання в проповідях української мови, українських перекладів Біблії. За цією тенденцією не важко розпізнати як протидію певної частини віруючих та їхніх пасторів західному глобалізаційному й уніфікаційному протестантизму, так і спробу змінити ставлення до українськості в зрусифікованих протестантських громадах.
8. Тенденція до активного «входження у світ» налаштовує пізньопротестантські конфесії на діяльність в умовах ринкової економіки, громадянського суспільства, сприяє залученню віруючих до суспільно-політичних, соціально-економічних і ринкових процесів. Пізньопротестантські конфесії, всупереч їх соціальних декларацій про відокремлення церкви від держави і віри від політики, все ж

втягуються в політичні процеси. Про що засвідчили виборчі кампанії в Україні 2002 і 2004 років. Тоді сотні віруючих пізньопротестантських конфесій були зареєстровані кандидатами в депутати різних рівнів представницької влади, і частина з них увійшла до обласних, міських рад і навіть до Верховної Ради України. Проявляючи громадянську ініціативу, пізньопротестантські конфесії створюють свої фонди, професійні об'єднання на зразок «Української асоціації християн-підприємців» (об'єднує баптистів, що займаються підприємницькою діяльністю), медичних асоціацій ЄХБ і АСД та інші суто конфесійні професійні, фахові, громадські утворення.

Зрозуміло, що всі означені процеси і тенденції в пізньопротестантських конфесіях можуть і повинні стати об'єктом подальшого дослідження релігієзнавців. Адже йдеться про те, щоб українське суспільство адекватно розуміло процеси, які відбуваються в будь-якій конфесії. А конфесії, у свою чергу, демонстрували свою відкритість і прозорість для суспільства. Саме такий підхід до релігійно-суспільних процесів гарантуватиме українському суспільству стабільність, міжконфесійну толерантність, активне входження в громадянське суспільство всіх церков і релігійних організацій, віруючих і невіруючих. А в кінцевому підсумку це сприятиме громадянській злагоді, суспільній стабільності, національній безпеці, складовою якої є повага до прав людини і основних свобод, включаючи свободу совісті, релігії і переконання.

7. НОВІ РЕЛІГІЙНІ ТЕЧІЇ В ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ

Осмислюючи п'ятнадцятирічний досвід вивчення НРТ в Україні, треба зазначити, що інтерес до нового в релігії завжди був і буде сталим, а дослідження цих новшеств ніколи не втратить своєї актуальності. В силу специфіки самого предмету (невідоме, екзотичне, неоднорідне) в його оцінках буде присутня неоднозначність, полісвітоглядність, різновекторність, альтернативність тощо, тобто все те, що характеризує сучасну літературу, присвячену новим релігіям.

Напевно, що вітчизняними піонерами в цій сфері можна вважати харківських дослідників, які ще в 1989 році видали брошуру українською мовою з відповідною пропагандистською назвою, повторивши цей досвід

через рік у більш спокійній формі²⁰⁴. Зрозуміло, ця ініціатива українських атеїстів була продовженням загальносоюзних видань популярних тоді Є.Балагушкіна²⁰⁵, І.Григулевича²⁰⁶, П.Гуревича²⁰⁷, Л.Мітрохіна²⁰⁸, чийми виданнями зачитувалася вся наукова громадськість, оскільки вони, крім влучної аргументації кризи релігії, духовного падіння капіталістичного суспільства, що органічно вписувалося в ідеологічний похід проти Заходу, цікаво описували реальні світоглядні процеси, що відбувалися в молодіжному середовищі, які скоріше свідчили не про падіння релігійності, а про незвичайні пошуки альтернативної духовності, про спроби історичних церков своєчасно відповісти на виклики нової епохи, працюючи з молоддю, яку не хотіли втратити як свій ресурс у майбутньому. У 80-х роках ми і подумати не могли, що наше суспільство зустрінеться із подібними проблемами, таким надійними здавався той ідеологічний мур-занавіс. Але вже через пару років, наприкінці 80-х-початку 90-х ситуація в СРСР та Україні істотно змінилася. Поява кришнаїтів, шрічінмоївців, необуддистів та інших орієнталістських груп,

²⁰⁴ Арестов В.Н., Шудрик И.А. Яд с доставкой на дом. «Нетрадиционные религии» в системе идеологических диверсий империализма.- Харьков,1986; Арестов В.М., Шудрик И.О. Нетрадиційні релігії: суть і спрямування.- К., 1990.

²⁰⁵ Балагушкин Е.К. Критика идеологии и практики современного кришнаизма.- М., 1984; Балагушкин Е.К. Критика современных нетрадиционных религий: истоки, сущность, влияние на молодёжь Запада – М., 1984; Балагушкин Е.К. Нетрадиционные религии в капиталистических странах Запада и их влияние на молодёжь.- М., 1980; Балагушкин Е.К. Неориентализм: религиозно-мистические культы и идейные искания Запада // Вопросы научного атеизма. Вып. 35.- М., 1985; Балагушкин Е.К. Новые религии как социокультурный и идеологический феномен // Общественные науки и современность.- 1996.- № 5; Балагушкин Е.К. Ставка на мистику и оккультизм // Молодёжь. Религия. Атеизм. Вып. 4.- М., 1988.

²⁰⁶ Григулевич И.Р. Пророки «новой истины»: Очерки о культах и суевериях современного капиталистического мира.- М., 1983.

²⁰⁷ Гуревич П.С. Спасёт ли мессия? «Христомания» в современном западном мире.- М., 1981; Гуревич П.С. Современные внеконфессиональные организации на Западе – М., 1983; Гуревич П.С. Возрождён ли мистицизм? – М., 1984; Гуревич П.С. Нетрадиционные религии на Западе и восточные религиозные культы.- М., 1985; Гуревич П.С. «Новые религии» и молодёжь Запада // О боге ли спор? – М., 1987; Гуревич П.С. Современный мистицизм как феномен буржуазного сознания.- М., 1987; Гуревич П.С. Мистицизм против человека.- М., 1987.

²⁰⁸ Митрохин Л.Н. Религиозные «культы» в США.- М., 1984; Митрохин Л.Н. Религии «Нового века».- М., 1985.

а головне – їхня соціальна непогора, впертість у відстоюванні своїх світоглядних і віросповідних переконань вимусили допустити, що нові релігії – це явища не тільки «загниваючого Заходу», а загальнолюдський феномен, що потребував принципово іншого розгляду. Але цей нових погляд вітчизняних релігієзнавців давався дуже важко, а відтак повільно.

Поодинокий приклад наукових підходів вперше продемонстрували деякі українські вчені, які зацікавилися феноменом східних переваг молоді²⁰⁹, що можна сприйняти скоріше не як наукове, а особистісне зацікавлення дослідників цими процесами. Так само не втратила своєї актуальності монографія В.Єленського і В.Перебенесюка²¹⁰, що пов'язала новітні релігійні пошуки із молодіжним середовищем.

Те, що можна відслідкувати як перші наукові дослідження НРТ, датується серединою 90-х років ХХ ст., що спричинено практичною необхідністю, зокрема реєстрацією статутів нових організацій, мати об'єктивну інформацію про нові течії, які почали з'являтися в Україні. Певною спонукуючою досліджувати НРТ стали студентські запити на відповідні навчальні курси в вузах України, наприклад, про релігії Сходу, містичні та езотеричні рухи, альтернативну релігійність, нові релігійні явища. Так були написані і складені перші програми з НРТ для Національного університету «Києво-Могилянська Академія» (Л.Филипович) та Київського національного університету ім.Т.Г.Шевченка (В.Суярко, Л.Конотоп).

Але головним поштовхом до потужного зацікавлення НРТ в Україні стала голосна і галаслива поява на арені релігійного життя України Великого Білого Братства. З 1993 року неодноразово всебічно на різних рівнях аналізувалися причини виникнення і наслідки діяльності цього нового руху. Українські вчені-релігієзнавці виступили експертами на суді проти ВББ, прагнучи неупереджено розібратися в причинах появи цього руху, мірі його небезпеки для українського суспільства, шляхах стабілізації релігійного життя – на суспільному та сімейному рівні²¹¹. За

²⁰⁹ Жоль К., Выдрин Д. Куда бредёт пилигрим. Восточные религии, культура, молодёжь.- К., 1988; Ротовский А.А. Неомистицизм и проблемы идеологической борьбы // Вопросы научного атеизма. Вып. 38.- М., 1989; Ротовский А. «Харе Кришна...». (Кришнаїзм у сучасному духовному житті) // Людина і світ.- 1991.- № 8.

²¹⁰ Єленський В., Перебенесюк В. Релігія. Церква. Молодь.- К., 1996.

²¹¹ Косуха П.І. Страшний суд? Відміняється. (Біле братство) // Урядовий кур'єр.- 1993. 16 листопада; Колодний А. А питання залишилося (роздуми про суд над білобратчиками) // Вечірній Київ.- 1993.- 24 грудня; Бондаренко В., Єленський В.

матеріалами слідства і суду була написана ґрунтовна кандидатська дисертація, вийшла брошура, статті В.Гринька²¹². Здавалося б, все з'ясовано, розставлені всі крапки над "і", доведено, що ВББ – це класичний приклад із підручника соціології релігії²¹³.

Опісля науковці неодноразово зверталися до цього феномену в загальних працях про НРТ як до своєрідного наглядного прикладу еволюції нових релігій, їх впливу на свідомість, поведінку, культуру людей. Неочікувано цей факт став своєрідним лакмусовим папірцем, за ставленням до якого вимірювалася не тільки наукова спроможність вченого, але й його лояльність до Церкви, небезпека для суспільства. ВББ перетворилося з предмета наукових зацікавлень на індикатор ідеологічної благонадійності. Тема Білого братства стала полігоном для інфікування суспільної свідомості почуттям страху, ненависті, постійної ворожої присутності агентів чужої бездуховності. Оцінки ВББ з легкістю перенеслися на всі неорелігії, які сприймаються як велика небезпека для народу.

Нещодавно (травень, 2006) в Україні опитали 2000 респондентів з приводу поширення «нетрадиційних» релігій, формулюючи в анкеті питання про негативний вплив з боку їх представників. В такий спосіб експлуатується невгамовний апетит пересічного громадянина на жарені факти із життя нетрадиційних церков, новітніх релігій, неовіруючих. Навіть політичні баталії останніх років не знизили інтересу певних державних структур, політичних сил, церковних і біляцерковних організацій до новітніх релігійних течій.

Всі наступні академічні дослідження, які прагнули розв'язання складних вузлів в теоретичній і практичній сфері, спрямовувалися на

Коли вітер гуляє на дворі... ("Біле братство") // Людина і світ.- 1994.- № 2; Косуха П.І. Лжепророкування новоявлених "месій" Білого Братства // Рідна школа.- 1994.- №5; Косуха П.І. Світоглядний прорив. Ставка на час і терпимість // Віче.- 1994.- №7.

²¹² Гринько В.В. Велике Біле Братство як неорелігійний феномен: Дис. ... канд. філос. н.- К.: 1998; Гринько В.В. Велике Біле Братство як неорелігійний феномен.- К., 1998; Гринько В.В. Теоретичні джерела віровчення Великого Білого Братства // Українське релігієзнавство.- 1997.- №5. Гринько В.В. Кеносистизм, як характерна риса релігійної доктрини Великого Білого Братства // Українське релігієзнавство.- 1998.- №7. Гринько В.В. Передумови виникнення і розвитку неорелігійних течій: соціофілософський аналіз на прикладі Великого Білого Братства // Вісник НАН України.- 1999.- №1.

²¹³ Єленський В. Біле Братство як підручник соціології релігії // Людина і світ.- 1997.- №5-6; Єленський В. Феномен нових релігійних рухів: Белое Братство // Діа Логос.- 1997.

перенесення пропагандистського чи антикультового дискурсу в площину засвідчених соціологією, психологією, історією, герменевтикою, лінгвістикою наукових висновків, які б базувалися на власному включеному спостереженні і певною мірою навіть соціальної роботи із невідомими для українського суспільства явищами, на активному використанні всієї сукупності оцінок останнього з боку релігійних, політичних, державних, громадських діячів, а головне – експертів з релігієзнавства, права, психології, соціології, культурології. Враховуючи підвищену суспільну стурбованість від присутності в українському соціумі НРТ, хоча для науковців вони нічого особливого (з точки зору можливих загроз) не являють, наступні дослідження проводилися з особливою ретельністю, деталізованістю, тисячу разів перевірялися і статистично, і колективно, й індивідуально. Але незважаючи на це, образ НРТ як страшного звіра, який пожирає душі українців, і досі домінує в суспільній свідомості. Тому потреба суспільства в інформації про НРТ ще й досі актуальна. Найбільш авторитетним джерелом тут все ще залишається наука, яка останнім часом дещо втратила свій інтерес до НРТ, але продовжує спокійно відслідковувати новітні тенденції в їх розвитку.

Науковці достатньо швидко задовольнили свою дослідницьку зацікавленість новітніми релігійними феноменами, оскільки мали можливість ознайомитися із їхнім віровченням, організаційною структурою, формами діяльності не тільки через опрацювання існуючих досліджень закордонних колег, які зустрілися з цим явищем раніше, але й шляхом власного досвіду спілкування з керівниками та рядовими віруючими НРТ, вивчення першоджерел, включеного спостереження за їхньою практикою, позакультовою діяльністю. Питань постало немало, але з часом на більшість з них вчені отримали відповіді: чому людина обирає нову релігію? чи робить вона це без примусу? хто і що впливає на її перебування в неорелігійній організації? на які кошти утримується неорелігійна громада? як пов'язані українські спільноти із своїми закордонними соратниками? яка мета створення і діяльності цих неорелігійних утворень?

В 1994 році на базі НаУКМА було утворено спеціальну науково-дослідницьку групу у складі релігієзнавців, істориків, соціологів, юристів, психологів і психіатрів, які комплексно протягом двох років вивчали НРТ. За результатами роботи була складена аналітична записка, яка

пішла до Кабінету Міністрів України, а пізніше декілька разів перевидавалася у різних наукових збірках²¹⁴ і журналах²¹⁵.

Для дослідників стало зрозуміло, що НРТ - явище не випадкове, не штучне, не ексклюзивне для нашого часу. Історія людства знає декілька таких спалахів релігійних новоутворень, які виростили в зламні історичні періоди, набуваючи відповідної часу форми. Традиційним для академічного релігієзнавства є порівняння нинішніх народжень релігій із появою буддизму в надрах індійського брахманізму чи ісламу в полісвітглядному арабському середовищі. Механізм виникнення нових релігійних утворень, хоч це й не відповідає уявленням послідовників цих вже історичних віросповідань, є ідентичним з нинішніми процесами: традиційна система цінностей і догм, усталізована, але застаріла система релігійних, як вертикальних, так і горизонтальних відносин перестають задовольняти життєві, в т.ч. й духовні, потреби людей та їх спільнот, що призводить до появи харизматичної особистості, яка здатна акумулювати і виразити це колективне незадоволення шляхом створення власної релігії, яку багато людей-адептів сприймають як єдиноможливий шлях виходу із кризи, як надію на кардинальні зміни у власному і спільнотному житті.

Ясно, що нинішня хвиля модернізації релігійної сфери, результатом якої і є поява сучасних нових релігій, дещо вирізняється від попередніх, але цілком вкладається в загальноісторичні закономірності релігієгенезису. Зміни форм людської діяльності, стилю життя, світоглядних парадигм людства неминуче призводять до перегляду самими ж віруючими деяких віросповідних положень, до уніфікації культової сфери тощо. В деяких випадках ці зміни настільки істотні, що виникає нове віросповідання, а на його основі - і нове релігійне утворення.

Вчені постали перед фактом існування великого різноманіття нових релігійних явищ. Серед них виявилися дуже різні за походженням, формами і методами вшанування божественного, мовними і символічними відмінностями у вираженні релігійних переживань, за кількістю послідовників, їх типами об'єднань та ін. релігійні утворення, які потребували і визначення, і класифікації, і характеристики.

²¹⁴ Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, реалії / за ред. Косухи П.І.- В 2-х ч.- К., 1994.

²¹⁵ Бабій М., Карагодіна О., Колодний А., Косуха П., Филипович Л. Нові релігійні течії в сучасній Україні (за матеріалами соціологічних досліджень) // Українське релігієзнавство.- №1.- К., 1996; те саме // Віра й культура.- Вінніпег.- 1996.- Ч.1. №10.

Кожний, хто вивчав НРТ, прагнув зрозуміти їх через визначення, що таке неорелігії. До складної етимологічної справи бралися філософи, психіатри, психологи, релігієзнавці, богослови, правознавці та багато інших. Зрозуміло, що кожний із своїх позицій намагався дати універсальну дефініцію, яка б покривала собою все багатоманіття альтернативного традиційному релігійного досвіду сучасної людини. В літературі можна зустріти безліч таких визначень. Українські релігієзнавці свою позицію сформували під час написання статей до «Релігієзнавчого словника», де вперше з'явилися нові поняття і терміни²¹⁶.

Українським дослідникам прийшлося устряти в так звані термінологічні війни, оскільки очевидність наукового використання усталених в світовому релігієзнавстві понять була піддана критиці з боку деяких церков, антикультистських організацій, а також тих дослідників, які не прийняли міжнародних стандартів, прагнучи ввести свої, вузько професійні підходи²¹⁷. Це протистояння не завершено й досі: воно то затухає, то знову підживлюється на догоду якимсь політичним інтересам. Але наукова позиція у дослідженні НРТ – незмінна: воно має бути об'єктивним, позаконфесійним, конкретним, доказовим. Стільки вже писано-переписано стосовно вживання термінів „секта” і „культ” із відповідним емоційним навантаженням типу „тоталітарний” і „деструктивний”, що прийдеться, як вже неодноразово робилося, відіслати до аргументованої відповіді відомої дослідниці НРТ Айлін Баркер, професора Лондонської школи економіки і права, яку вона дала у своїй праці „Нові релігійні течії”²¹⁸. На її думку, будь-який термін є технічним, а терміни "секта" і "культ" є термінами соціології релігії і діють в цих межах, онтологічно не несучи в собі ніякого етичного

²¹⁶ Див.: неорелігії, неохристиянство, небуддизм, неоіндуїзм, нетрадиційні релігії, їх напрямки, засновники, священні писання // Релігієзнавчий словник / За ред. А.М.Колодного і Б.О.Лобовика.- К., 1996.

²¹⁷ Петрик В.М., Ліхтенштейн Є.В., Грицько В.В., Левченко С.М. Нетрадиційні релігії та містичні об'єднання України. Курс лекцій з релігієзнавства.- К., 2000; Пленники релігійного екстаза: Психологія релігійних сект / Авт.-упор. О.В. Тимченко, В.Б. Шапар.- Х., 1998; Наріжний Ю. Віровчення, культова практика та структура харизматичних церков в Україні // Новітні релігії в сучасній Україні. Збірник матеріалів.- К., 2000; Сьомін С. Чи варто шукати спасіння у “трансцендентальній медитації”? // Людина і світ.- 1999.- №10; Сьомін С. Шлях тантри: уявлення і практика // Людина і світ.- 2000.- №5.

²¹⁸ Barker, Eileen. New religious movements: a practical introduction.- London, 1989 (російський переклад : Баркер А. Новые религиозные движения.- СПб.,1997).

навантаження: чи вони негативні чи позитивні, чи руйнівні чи благотворні. Як визначення, вони ніякі, але у дійсності вони можуть бути чим завгодно.

Дослідниця відзначає, що в буденному житті ці нейтральні терміни отримали, як правило, негативне забарвлення. Вживаючи їх, сучасна людина формує своє негативне відношення до явища, не розуміючи того, що всі ті явища, які вони включає в поняття "культ" чи "секти" - дуже неоднорідні за походженням (з якої традиції вони виходять), за віроповчальними положеннями та етичними принципами, за практикою, ритуалами (молитва, богослужіння, медитація, спів тощо), за стилем життя їх послідовників, за відношенням до інших людей, жінок, дітей, старшого покоління, віруючих інших релігій. Всі ці культу та секти вирізняються типом і принципами своєї організації (демократичні чи авторитарні), відношенням до своїх засновників та лідерів (бог, месія, священник, пророк, гуру, батько, обраний лідер), формуванням і розпорядженням бюджету своєї організації (десятина, вуличний збір, пожертви, бізнес). Є серед НРТ рухи гедоністичні, а є й аскетичні. Глибоко і тривало вивчаючи НРТ, А.Баркер робить висновок: будь-яке узагальнення всього багатоманіття сучасних релігійних феноменів під терміном "культ" або "секти" є неприпустимим в науці.

Дослідниця послідовно відстоює позицію об'єктивного, безоціночного підходу до НРТ, запропонувавши для вживання в науковому обігу саме цього терміну²¹⁹. Для дослідника проблема з визначенням НРТ не в тому, що це не релігії, а в тому, які вони за своєю суттю, що є тією основою, засновком, що дозволяє всі відомі недавно явлені явища відносити до НРТ? Справа не в тому, щоб оцінити і засудити новітні феномени, а в тому, щоб через їх визначення зрозуміти їх суть. При цьому треба мати на увазі, що будь-яке визначення дається людиною, яка знаходиться в полоні якоїсь наукової чи аконфесійної концепції, має свої власні симпатії, культуру, спосіб мислення тощо. Відтак будь-яке визначення є надто суб'єктивним. Ми не можемо сказати, що вони є вірними чи хибними, бо знову ж таки будемо оцінювати, виходячи із своїх суб'єктивних суджень. Визначення робляться для того, щоб їх можна було використати, тобто визначення може бути тільки операційним.

Визначити неорелігії, з одного боку, дуже непросто, а з іншого, якщо відмовитися від оціночних підходів і піти шляхом описання цього

²¹⁹ Баркер Е. Клітка для свободи і свобода в клітці // Релігійна свобода: природа, правові і державні гарантії.- К., 1999.

феномену, то без проблем, що й зробили автори Wikipedia – Вільної Енциклопедії. На їх думку, нові релігійні течії (або НРТ) є релігійною вірою або етнічним, духовним чи філософським рухом сучасного походження, який не є частиною усталеної традиційної деномінації, церкви чи релігійного організму²²⁰.

Ті, хто не вважає НРТ релігіями, називаючи їх псевдо- або квазіявищами, тобто чимось не дійсним, штучним, не натуральним, в кращому випадку - ідеологіями, які поширюються комуністами або імперіалістами з метою планетарного панування в світі через укорінення в молодіжному середовищі шляхом завоювання розуму і душ молодих людей, на сьогодні виглядають досить маргінально з точки зору навіть пересічного європейця. Але й досі багато вітчизняних досліджень сповнені ідеями змови проти держави, спочатку доперебудовної, а тепер і демократичної. Будемо справедливі, такий підхід характеризує позиції і деяких закордонних авторів, один з яких прямо писав, що "американські релігійні секти є породження і зброєю комунізму - засобом перемоги Америки".

Але відповідальні дослідники прагнуть дистанціюватися від таких відвертих антикультистських позицій. Ще в 1990 році найповажніша в США наукова інституція – Товариство з наукового вивчення релігій (SSSR) – після довготривалих дискусій стосовно залучення в НРТ, вимушена була визнати, що категорично не буде виступати на боці антикультистів. Аргументуючи таку свою відмову від колективного цькування НРТ у спеціальній резолюції по НРТ²²¹, американські дослідники релігії залишили за кожним право на власну думку. Невизнання будь-ким НТР релігіями аж ніяк не впливає на релігійну сутність цього явища. Неможливо заперечити, що і в сектах, і в культурах, чи квазі чи псевдо, присутня віра, причому віра не просто в якусь ідею чи абстракцію, а в Бога. Прихильник будь-якої новітньої релігійного утворення, навіть якщо він вважає, що його спільнота не належить до релігійних і називає її шляхом духовного спасіння чи духовним вченням чи якимось інакше, на питання: „Чи вірить він в надлюдські, вищі, абсолютні сили?” зрештою - в Бога, відповідь ствердно. У сучасній науці немає якихось специфічних засобів виявити і виміряти віру людини, лише тільки її самовизначення, її власне свідоцтво про свою віру є ознакою її релігійності. При цьому вона може і не належати до певної церкви, не виконувати обряди, бо віра - це стан, знаходячись у якому,

²²⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/New_religious_movement

²²¹ <http://www.psychwww.com/psyrelig/sssres.htm>

людина переживає контакт і близькість з надприродним, відчуває його перебування в собі чи поруч з собою. Релігійний досвід або є, або ж його немає; він не залежить від наявності храму чи посередника, магічних обрядів чи культових дій. Тобто заява adeptів нових релігій про свою віру в Бога чи богів і переживання ними зв'язку із трансцендентними силами абсолютно достатнє для визнання НТР релігійними феноменами, тобто релігіями.

Нинішнє релігієзнавство оперує об'єктивними (нейтральними щодо певних релігійних традицій) критеріями для визначення релігії, а не базується на тих чи інших схемах, напрацьованих на основі аналізу якоїсь однієї, зокрема авраамістичної релігійної традиції, як це було до середини XIX ст. Бачення релігії як віри в те, що існує Бог-творець (надприродна сутність), якому поклоняються віруючі за допомогою певних обрядів та молитов і який визначає подальшу долю кожного, перестало бути всеоб'ємним. Адже у деяких релігіях, наприклад, буддизмі (тхеравада) чи джайнізмі, немає Верховної Істоти, але ніхто не заперечує їх релігійну сутність. Більше того, є релігії (як правило, східного типу), де відсутня звичний дуалізм суперечностей - природного і надприродного (даосизм, конфуціанство та ін.). Тому сучасне релігієзнавство відходить від “звуженого підходу до витлумачення суті релігії лише як віри в надприродне”²²².

Релігія все більше претендує бути формою буття не надприродного, а людини, “не відходу її від світу, а навпаки – підтвердженням її входження в нього, самоусвідомлення себе як його невід'ємної часточки. Саме тому вона не забирає, а утверджує в людині людське”²²³. Закономірно, що “будь-яка релігійна система виступає не картиною світу, а картиною людини”²²⁴. Вихід за “доктринально-теологічне” сприйняття релігійності (на чому базуються авраамістичні релігії) стимулювало збільшення уваги до внутрішнього світу людини, її інтуїції та переживань. Наприклад, визначення релігії як відчуття “абсолютної залежності” (Ф.Шлейєрмахер) чи як “засобу спілкування з надприродним Началом, входження в його світ” (А.Колодний) свідчать про антропологізацію релігії.

Практично всі релігії у XX ст. пережили потужний процес еволюції, в результаті якого як традиційні, так і новітні релігійні утворення поступово зміщують акцентації від об'єктивної реальності

²²² Колодний А.М. Релігія // Релігієзнавчий словник.- К., 1996.- С. 279.

²²³ Там само.

²²⁴ Академічне релігієзнавство.- К., 2000.- С. 18.

“ззовні” до суб'єктивних переживань і психологічного комфорту. Тому традиційні форми поклоніння віддаленому богу-спасителю, який обіцяє спасіння “в кінці віків”, нині активно конкурують із “набуттям гарантій вже в цьому житті”. Це дозволяє сучасним релігієзнавцям України визначати, що “особливістю релігії є те, що в ній відображаються не якісь зовнішні щодо людини сили, а такий її особистісний стан, який можна назвати станом самовизначення у світі, здобуття людиною самої себе. Будь-яку релігійну систему характеризує віра в трансцендентне і система зв'язків з ним. З огляду на це, особливістю релігії є те, що вона виступає не у формі когнітивного, а в ролі засобу позалогічного освоєння людиною своєї причетності до процесів, що відбуваються у Всесвіті, знаходяться під впливом якихось Вищих Сил і не піддаються логічному аналізу. Але головна суть релігії не в тому, що вона дає можливість людині усвідомити свою причетність до Всесвіту, а в тому, що служить засобом самовизначення її у світі на основі відчуття наявності в собі якогось надприродного начала і віри в можливість свого прилучення до Вищої Сутності не з допомогою раціо чи якоїсь обрядової дії, а через містичну інтуїцію, т.зв. айдетичне бачення. В релігії людина усвідомлює своє ставлення до світу насамперед через відношення до свого роду граничних основ особистого буття. В ній природні й історичні об'єкти одержують роль знаків людських символів і ціннісних орієнтирів, а людина здобуває можливість відчутти свою причетність до всесвітніх процесів, що є продуктом дії якихось незбагнених, реально існуючих Вищих Сил”²²⁵.

Із розвитком релігієзнавства як науки наприкінці XIX – початку XX століть можна говорити про виокремлення найбільш важливих атрибутивних ознак релігії, серед яких у будь-якому аналізі того чи іншого вірування експерт має використовувати такі:

- ✓ **Релігійна свідомість**, яка розуміється як спосіб відношення віруючого до світу через систему поглядів і почуттів, смисл і значення яких становить віра у вищу реальність, яка виходить за межі фізичного світу (Бог, Верховна Істота, Вічність, Абсолют тощо) або ж віра у певний принцип чи закон (наприклад, віра в існування душі та їх переселення). Релігійна свідомість як певне світорозуміння, світогляд і світоставлення включає декілька аспектів: онтологічний (забезпечує найзагальніші уявлення про світ); екзистенційний (включає людину як суб'єкт сприйняття та життєдіяльності);

²²⁵ Колодний А.М. Релігія // Релігієзнавчий словник.- К., 1996.- С. 279.

гносеологічний (аналізує процес і методи взаємозв'язку онтологічного і екзистенційного).

- ✓ **Релігійна діяльність**, яка розуміється як певна система обрядів і церемоній, дотримання визначених ритуалів, за допомогою яких віруючі вступають в контакт, досягають союзу із певною Вищою Реальністю чи краще розуміють її, духовно і фізично зцілюються, долають особистісні чи колективні труднощі.
- ✓ **Релігійні відносини**, які проявляють себе перш за все у нормах поведінки віруючих, що базуються на розробленій системі моральних принципів і набувають як вертикальних (людина – Вища Істота), так і горизонтальних форм (людина – людина).
- ✓ **Релігійні інституції** – громади віруючих, які об'єднуються у пошуках цієї Вищої Реальності, роз'яснюють і оберігають основи віровчення. Особливостями релігійних інституцій є більш-менш єдина духовна практика, постійне (чи не постійне) членство, контроль за веденням віруючими духовного образу життя (пов'язаний із розумінням сенсу життя), ієрархічна (чи общинна) структура. Важливою характеристикою релігійної інституції є також її пізнаваність і вирізнення із середовища подібних інституцій.²²⁶

Чи завжди керуються цими критеріями ті, хто прагне атрибутувати той чи інший феномен духовного життя на предмет його релігійності? Незважаючи на вищенаведені загальнотеоретичні підходи до проблеми визначення релігії, в релігієзнавчих дослідженнях й досі присутні старі методологічні установки. Переважну більшість визначень НРТ можна віднести до теологічного, а частіше вузькоконфесійного типу. Прагнучи осмислити неорелігію „зсередини”, кредові або віросповідні визначення виходять із тієї моделі, яка задається відповідною релігією або конфесією, а тому за природою своєю є оціночними. Світські дефініції прагнуть віднайти ознаки релігії „зовні”, для чого дистанціюються від об'єкту дослідження, навіть займають щодо нього критичну позицію. Ці визначення також несуть на собі печатку вихідних посилок того чи іншого світогляду, методологічної позиції, філософської школи або напрямку (натуралізму, антропологізму, матеріалізму, філософії життя, екзистенціалізму, неореалізму тощо). Про це переконливо писав І.М.Яблоков в статті „Проблема визначення

²²⁶ Колодний А. Основи релігієзнавства.- К.-Дрогобич, 2006.- С. 22.

релігії”²²⁷.

Є дисциплінарні визначення, які базуються на основі теоретичних положень та емпіричного матеріалу відповідної науки. Тут вирізняють соціологічні, етнологічні, психологічні, лінгвістичні та інші визначення. Судова практика, особливо щодо НРТ, актуалізувала проблему правознавчого (юридичного) визначення релігії взагалі, а звідси й неорелігії зокрема. Американський дослідник Д.Девіс присвятив цій проблемі свою редакторську статтю у американському журналі «Держава і Церква». Вказавши на складнощі, з якими зустрічаються суди в США при визначенні релігії, і, незважаючи на те, що діапазон цих визначень зріс від субстанційних до функціональних критеріїв, вчений вважає, що нинішнє судочинство не повною мірою володіє фундаментальним і всеоб'ємним визначенням²²⁸. Виникає питання щодо можливості закону утримувати в собі визначення релігії, яке є дуже несталим, залежним, хитким. Навіть прецедентне право буде хибувати на недосконалість операційних визначень. Показовим в цьому плані є визначення Високого Суду Австралії щодо критеріїв релігії: 1) віра в щось надприродне, в певну реальність поза межами того, що сприймається органами чуття; 2) дана віра має стосуватися природи (сутності) людини, її місця у Всесвіті і її відношення до надприродного явища; 3) на основі зазначених переконань віруючі повинні дотримуватися певних правил поведінки чи заохочуватися до участі у певних обрядах, що мають надприродне значення; 4) послідовники віровчення складають одну чи кілька чітко означених груп²²⁹.

Зрозуміло, що далеко не всі неорелігійні, та й традиційні, релігійні явища підпадають під ці критерії, що може призвести до виключення великої кількості релігійних досвідів із переліку релігій.

Показовою є позиція відомого борця із «сектами» О.Дворкіна, який незважаючи на послідовну негативну оцінку НРТ²³⁰, тим не менш попереджає про несвоєчасне введення поняття «секта» в законодавство

²²⁷ История религии. В 2-х т.- Т.1.- М., 2002.- С. 17-28.

²²⁸ Devis D. Is Atheism a Religion? Recent Judicial Perspectives on the Constitutional Meaning of “Religion”// Релігійна свобода. Науковий щорічник.- №10.- К., 2006.- С. 47-57.

²²⁹ Див.: Саентология. Теология и практика современной религии. Справочная работа, предоставленная Международной Церковью Саентологии.- Копенгаген, 1998.- С. 10.

²³⁰ Дворкин А.Л. Введение в сектоведение.- Нижний Новгород, 1998; Дворкин А.Л. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования.- Нижний Новгород, 2000.

Росії. Час для юридичного використання цього терміну, як й прийняття окремого закону про секти, ще не настав. «Якщо закон про секти приймуть сьогодні, ми програємо. Попередньо необхідна достатня підготовка, треба зібрати серйозну юридично-доказову базу в боротьбі із сектами», - підкреслює О.Дворкін²³¹.

Але основна боротьба між „апологетами” чи „симпатиками” НРТ та їх „критиками” чи „противниками” розгорається не так на полях наукових битв, скільки в реальному житті, в процесі соціальної практики, становлення і розвитку суспільних відносин між їхніми носіями - між віруючими історичних церков і невіруючими, між комуно-атеїстами і духовними дисидентами, між адептами віри та держчиновниками, представниками влади, між журналістами і сповідниками тощо. Це - тривале протистояння, яке принесли з собою самі НРТ із-за кордону. Не треба думати, що на Заході панують однозначно позитивне чи однозначно негативне ставлення до НРТ. Проблема оцінки їх віровчення та впливу на соціальну практику існує і там, і ситуація за кордоном не менш напружена, ніж у нас. І там суспільство поділене на тих, хто категорично проти будь-яких експериментів в духовній сфері, і тих, хто не заперечує появу новотворів, але пропонує соціальний контроль за їх діяльністю, і тих, хто пропонує взагалі не звертати уваги на ці явища як неістотні в загальнолюдському розвитку.

Критика НРТ часто виглядає як нападки на релігійну свободу. Проте це не означає, що в угоду пануванню принципів свободи совісті не скажи тепер і слова критики на адресу НРТ. Вони мають свої вади і про це необхідно вголос говорити, але це і хвороби зростання, і хвороби лівизни, і хвороби молодості. Такі бажані на початку діяльності НРТ заборонні заходи з боку держави, якщо б і були проведені, не дали б позитивного наслідку. Лікувати потрібно не симптоми, а причину „хвороби”. Кожний випадок вимагає персональної уваги. Справа не в тому, щоб поставити діагноз – „цей новий рух, на відміну від традиції, не правильний”. Потрібно вивчати кожну нову релігію конкретно, прагнучи зрозуміти її (не прийняти), враховуючи різниці між новим і старим, між різними проявами нового, між індивідуальним сприйняттям нетрадиційного. Ще 10 років тому вчені попереджали, що релігійна сфера, особливо новітня, потребує уваги з боку психологів, особливо соціальних психологів, оскільки новітня віра інституалізується, вона існує і підтримується спільнотно. Не держава, як того хочуть традиційні церкви, а суспільство має контролювати діяльність тих організацій, які

²³¹ <http://www.religare.ru/article38476.htm>

народжують конфлікти або провокують їх появу, що призводять до трагедій в житті людей, родин, спільнот. Суспільство має відслідковувати і присікати будь-які прояви дискримінації людей на ґрунті їх релігійних або будь-яких інших переконань. Суспільство має забезпечити індивіду право на свободу релігії і віросповідання незалежно від того, членом якої - традиційної або нетрадиційної чи нової релігії - він є.

Найлегше віднайти причину явища, яке турбує, у зовнішніх факторах, персоніфікуючи останні. Заявивши: в тому, що люди не йдуть до православного храму, винний Аделаджа, здається, що ситуація вирішиться. Зроби один крок - заборони діяльність Церкви Посольства Божого, і всі стануть православними. Однак, така простота - видима. Коли серйозно поставитися до проблеми кризи в сучасних традиційних церквах, байдужості людей до віри, то розумієш, що поява НРТ - це реакція на зростаючу секуляризацію суспільства, пропаганду не духовних, а матеріальних цінностей; це - своєрідний вирок, який виносить сучасна людина історичним церквам: як ви допустили до такого духовного зубожіння, моральної деградації суспільства і особистості? Дехристиянізація, а загалом дерелігізація суспільства досягли такого рівня, що не час шукати, хто за це більш відповідальний. Знищення духовних цінностей – показова ознака будь-якого суспільства - як комуністичного, так і капіталістичного. І те, що НРТ з'являються і там, і там, говорить про глобалізацію цих процесів. Хворіють на відсутність духовності не лише посттоталітарні суспільства, але й сталі демократичні. Всезагальне відторгнення духовних і релігійних цінностей - ознака часу. І це страшніше, ніж прозелітизм, боротьба за віруючого, поділ канонічної території тощо. Якщо будь-яка релігія повертає ці цінності людству, її існування виправдано.

Не заперечуючи того, що є об'єктивні підстави (соціальні наслідки діяльності, психологічні ефекти, які виникають в результаті неорелігійної практики, тощо) для неоднозначного ставлення до НРТ, академічна наука категорично протестує проти огульності в їх оцінках, непрофесійності, незнанні, ворожості, нетерпимості. Якщо на перших порах вчених цікавили загальні причини появи нових релігій, в т.ч. і в Україні²³², то з часом з'явилася необхідність дослідити умови поширення

²³² Бабій М. Нові релігійні течії і культи в сучасній Україні (за матеріалами соціологічних досліджень) // Українське релігієзнавство.- 1996.- №1; Дудар Н. Соціально-психологічні чинники виникнення нових релігійних течій // Новітні релігії в сучасній Україні. Зб. матеріалів.- К., 2000; Дудар Н., Филипович Л. Нові релігійні течії: український контекст.- К., 2000; Бондаренко В. Новітні релігії в українському контексті // Новітні релігії в сучасній Україні. Зб. матеріалів.- К.,

конкретних релігійних напрямків, історію їх появи і характерні ознаки діяльності²³³, щоб зрозуміти, чому в Україні не прижилися ті чи інші течії, чому зменшується кількість громад певного руху, чому не більшає віруючих, насельників монастирів, не зростає релігійність суспільства загалом²³⁴. При цьому дослідники прагнуть опертися на матеріали конкретних соціологічних досліджень, пізнати ці рухи зсередини, спілкуючись з носіями нової релігійності, вивчаючи їхню віросповідну літературу, соціальні доктрини.

Надзвичайно корисною для поширення знань про нові релігії виявилася започаткована в інформаційно-аналітичному журналі УАР

2000; Бондаренко Д. Еволюція нових релігійних рухів: тенденції до соціалізації та ізоляції // Синопис.- 2000.- № 2; Новиченко М. Нові релігії на конфесійній карті України // Новітні релігії в сучасній Україні. Зб. матеріалів.- К., 2000; Свистунов С. Фактори неохристиянського буму в Україні // Новітні релігії в сучасній Україні. Зб. матеріалів.- К., 2000; Соловійов В. Види класифікації нових релігійних рухів // Українське релігієзнавство.- 2000.- №14.

²³³ Закович М. Особливості віровчення і культової практики неорелігійних утворень: Церква уніфікації, Новоапостольська церква, АУМ Сінрікьо // Новітні релігії в сучасній Україні. Збірник матеріалів.- К., 2000; Бондаренко Д. Соціокультурний і неорелігійний феномен "New Age" // Новітні релігії в сучасній Україні. Зб. матеріалів.- К., 2000; Бондаренко Д. Феномен "New Age" // Людина і світ.- 2000.- №8; Карагодіна О. Особа в секті: що далі? // Людина і світ.- 1996.- №9; Гуцуляк О. Неоязичництво другої половини ХХ сторіччя як парадигма свідомості суб'єкта цивілізаційно-культурного процесу // Людина і політика.- 2000.- №3; Карагодіна О. «Новий вік»: ознака занепаду чи початок сходження? // Людина і світ.- 1996.- №8; Карагодіна О. Проблема навернення в нові релігійні течії // Релігійна свобода: історичне підгрунття, правові основи і реалії сьогодення.- К., 1998; Матвеев В. Преданные Кришны – кто они? (О движении кришнаизма) // Наука и религия.- 1990.- №10; Матвеев В. Шістнадцять слів, 108 намистинок... Медитація в сучасному кришнаїзмі // Людина і світ.- 1999.- №2; Савіна І. «Будь радістю для засмучених...»: (Про нову наймолодшу релігію – бахаї) // Людина і світ.- 1994.- №7; Щеткина Е. Харизматические церкви: религия или технология зомбирования // Національна безпека і оборона.- 2000.- №10; Богачевська І. Сакралізація, десакралізація чи виклик New Age? // Людина і світ.- 2002.- № 3; Верещагіна Б. Церква Муна: включене спостереження // Людина і світ.- 1996.- №11-12; Колодний А. Церква Ісуса Христа Святих останніх днів.- К., 2001; Колодний А. РУНвіра.- К., 2002; Єленський В., Саган О. Саснтологія в Україні.- К., 2004.

²³⁴ Єленський В. Новітні релігійні рухи: напрямки еволюції, зони занепокоєння // Новітні релігії в сучасній Україні. Зб. матеріалів.- К., 2000; Павленко П. Нетрадиційні релігії: погляд через призму національного // Релігійна свобода: природа, правові і державні гарантії.- К., 1999.

«Релігійна панорама» «Сторінка конфесії», де надруковано понад 60 статей про різні релігії в Україні, переважна більшість з яких – маловідомі новітні рухи.

Вчені задумуються над наслідками вже тривалого перебування неорелігій в Україні: що вони дали нашому народу, як змінили конфесійне обличчя держави і релігійність її громадян, чи сприяли вони релігійній плюралізації країни і встановленню толерантності між релігіями? Знайомство із станом релігійного життя нових громад, динаміка якого постійно знаходиться в полі зору релігієзнавців, дає можливість спрогнозувати розвиток релігійного процесу не тільки в Україні, але й в світі. Плідними в цьому плані є конференції, присвячені розгляду НРТ, за результатами яких видано декілька збірників, останній з яких говорить про академічний рівень дослідження неорелігій²³⁵.

Найбільш сталий інтерес до НРТ всі ці роки демонстрували такі вчені, як В.Бондаренко, Н.Дудар, С.Качурова, В.Єленський, Є.Карагодіна, І.Козловський, А.Колодний²³⁶, С.Мартинюк, М.Мурашкін, Ю.Наріжний, О.Никитченко, П.Павленко, О.Пивоварський, А.Сафронов, В.Титаренко, Л.Филипович²³⁷, В.Шадурський, А.Щедрін, І.Шудрик. Молоді

²³⁵ Новітні релігійні рухи в Європі та Україні.- Матеріали Круглого столу.- К., 2006.

²³⁶ Колодний А. Рідновірство: витоки, течії, тенденції // Українське релігієзнавство.- К., 1996.- №1; Колодний А. Причини і умови поширення нетрадиційної релігійності // Україна: людина, суспільство, природа. Науковий збірник.- К., 1997; Колодний А. Нові релігії на карті України // Релігійна панорама.- 2003.- №5.- С.об. 2; Колодний А. Церква Ісуса Христа Святих останніх днів в умовах української демократії // Релігійна свобода: функціонування релігії в умовах свободи її буття. Науковий щорічник.- Число 8.- К., 2004; Колодний А. Церква Ісуса Христа Святих останніх днів в Україні: історія постання і розвитку //Експорт релігії, трансляція віри: американські релігійні впливи в Європі. Збірник праць.- К., 2004; Колодний А. Детермінанти і перспективи новітньої релігійності в контексті релігійного життя України // Новітні релігійні рухи в Європі та Україні. Наук. зб.- К., 2006.

²³⁷ Филипович Л.О. Новітні релігійні течії і культури // Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози.- К., 1994; Филипович Л.О. Неорелігії в Україні у контексті свободи віровизнання // Свобода віровизнання. Церква і держава в Україні. Матеріали міжнародної наукової конференції. К., 1994; Филипович Л.О. Нові релігії України: поява, типологія, перспективи // Релігійна свобода: історичне підгрунття, правові основи і реалії сьогодення.- К., 1998; Филипович Л.О. Поширення нових релігійних течій в Україні: примха часу чи закономірність // Вісник НАН України.- 1998.- № 5-6; Филипович Л.О. Нові релігійні течії // Історія релігій в Україні.- К., 1999; Филипович Л.О. Нетрадиційні релігії //

дослідники також цікавляться НРТ (В.Агеєв, Д.Базик, Т.Беднарчик, О.Горкуша, А.Іванченко, Я.Ювсечко, та ін.). Більшість згаданих дослідників презентують результати своїх наукових пошуків за кордоном²³⁸.

Судження про нові релігії різні і часто не відповідають реальності. Тобто наша уява про них не є вони самі. Уяву про НРТ формують різні люди та інституції. Найбільш впливовими є мас-медіа, самі послідовники руху як свідки та учасники процесу постійного відтворення релігії. Мас-медіа в силу своєї природи і характеру подання інформації не завжди зацікавлені в глибокому і науковому аналізі явища -

---

Релігієзнавство: Підручник / за ред. В.І.Лубського, В.І.Теремка.- К., 2000; Филипович Л.О. Новітні релігійні течії // Академічне релігієзнавство.- К., 2000; Филипович Л.О. Нехристиянські релігії в християнському середовищі України // Екуменізм і проблеми міжнародних відносин в Україні.- К., 2001; Филипович Л.О. Нетрадиційна релігійність і процеси національної ідентифікації в сучасній Україні // Українське релігієзнавство.- 2001.- №20; Филипович Л. Нові релігійні течії в Україні: загальні закономірності та регіональні особливості // Південний архів. Історичні науки. Вип.11.- Херсон, 2003; Филипович Л. Американізація релігійного життя України як прояв трансформаційних процесів глобалізованого світу // Релігійна свобода.- №8.- К., 2004; Филипович Л. Неохристиянська релігійність в умовах конфлікту ідентичностей // Релігійна свобода.- №9.- К., 2005; Филипович Л. Неорелігії України в епоху постмодерну // Християнство доби постмодерну. Колективна монографія.-К., 2005; Филипович Л. НРТ: нові-старі проблеми в релігієзнавчому аналізі // Новітні релігійні рухи в Європі та Україні.- Матеріали Круглого столу.- К., 2006.

²³⁸ Kolodny A. Determinants of the Nontraditional Religiosity // *New Religious Phenomena in Central and Eastern Europe*.- Krakow, 1995; Kolodny A. , Filipovich L. *The Non-traditional Religiosity in the Context of the spiritual Revival of Ukraine* // *New Religions Phenomena in Cntral and Eastern Europe*.- Krakow, 1997; Filipovych L. *Tendencies of Change and Growth of New Religious Movements in Ukraine* // *Religion in Eastern Europe*.- 1999.- October.- Vol.XIX.- № 5; Filipovych L. *Tendencies of Change and Growth of New Religious Movements in Ukraine* // *Religions, Churches and the Scientific Studies of Religion: Poland and Ukraine* /ed.Irena Borowik/ Krakow: Nomos, 2003; Kolodny A. *Suczasznie neojazicznictwo ukraїнstwa jak wijaw jogo istorii i transformacii prirodnoi religii* // *Polsro- ukrainskie badania religii*.- Krakow, 2004; Filipovych L. *Neoreligii Ukraina* // *Polsko-ukrainskie badania religii* (pod redakcja K.Banka).- Krakow, 2004; Filipovych L. *Controversial interaction of New religions and Traditional Churches in contemporary Ukraine* // *XIX World Congress of the IAHR. The book of Abstracts*.- Tokyo, 2005; Filipovych L. *Americanisation of Ukraine's religious life as one of the ways of nation's cultural self-identification* // *Eastern European Religion*. E.Revay, M.Tomka (eds.-Budapest-Piluisca, 2006.

немає на те часу і відповідних площ. Не завжди враховують журналісти наслідки своїх репортажів, інтерв'ю, не всі свідомі тієї відповідальності, яка визначається самою професією. Будь-яке явище чи процес можна описати різними словами, і від цього змінюється сприйняття останніх, хоч суть самого явища чи процесу залишається такою ж. На це звернула увагу А.Баркер, коли казала, що можна використати "навернення" або "промивка мозку", можна сказати "жертвне життя" або "експлуатація". Для когось належність до НРТ - це свідчення психічного захворювання людини, а для когось - це варіативність поглядів, переконань, способів життя; для одних - це трагедія, для інших - спасительна соломинка в скрутних становищах. Для одних НРТ - це деструкція суспільства, розкол його на окремі фрагменти, для інших спасенна мозаїка, можливість віднайти для себе найбільш адекватну форму існування серед собі подібних.

Не стояти на місці в своїх оцінках, встигати за розвитком самого явища, яке постійно змінюється, бачити ці трансформації і вчасно заявляти про них – ось покликання науковця, який вивчає такий складний феномен, як релігія.

8. ХАРИЗМАТИЗМ В ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ПОШУКУ РЕЛІГІЄНАВЦІВ

Явище харизматизації, яке активізувалося на теренах України з часів набуття Україною незалежності, постійно перебуває у полі зору науковців-релігієзнавців. Незвичайні форми богослужіння, критичні статті у засобах масової інформації, як наслідок, формування негативної громадської думки – все це спонукало до неупередженого, незаангажованого, об'єктивного вивчення цього феномену науковцями.

Науковими співробітниками Відділення релігієзнавства та членами регіональних осередків Української Асоціації релігієзнавців зроблені серйозні кроки у вивченні явища харизматизму. У працях Л.Филипович²³⁹, В.Єленського²⁴⁰, П.Павленка²⁴¹, В.Любащенко²⁴²

---

²³⁹ Филипович Л.О. Нові релігії України: поява, типологія, перспективи // *Релігійна свобода: історичне підгрунтя, правові основи і реалії сьогодення*.- К., 1998.- С.106-111; Филипович Л.О. Новітні релігійні течії і культу // *Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози*.- Ч. 1-2.- К., 1994; Дудар Н., Филипович Л. *НРТ: український контекст*.- К., 2000.- С.6.

²⁴⁰ Єленський В. *Релігія після комунізму*.- К., 2002.